

До спеціалізованої вченої ради Д 20.051.08
Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника

ВІДГУК

**офіційного опонента доктора мистецтвознавства, професора
Скляренко Наталії Владиславівни**

на дисертаційну роботу Бабій Надії Петрівни

**на тему: «АКТУАЛЬНІ КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКІ ПРАКТИКИ ТА
ПРОЦЕСИ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ КІНЦЯ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТЬ:
КУЛЬТУРНІ ДОМІНАНТИ, ФОРМИ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ,
ПЕРСПЕКТИВИ»,**

**подану на здобуття наукового ступеня доктора мистецтвознавства
за спеціальністю 26.00.01 «Теорія та історія культури»**

Актуальність теми дослідження

Культура та мистецтво – це дзеркало суспільства. Мистецькі практики та процеси відображають культурний досвід та одночасно виступають каталізаторами його розвитку. Останні тридцять років в Україні відбувається зростання інтересу до культурно-мистецької спадщини, що постійно посилюється сучасними соціальними процесами, політичними конфліктами, пандемією, воєнною агресією сусідньої країни на тлі глобалізаційних викликів. Рефлексія на ці події відбувається через актуалізацію буденних творчих ініціатив, виставок, фестивалів, мистецьких перфомансів, інсталяцій, які мобілізують свідомість людей, залучаючи до естетичної комунікації та переосмислення культурного досвіду. Локаціями для актуальних мистецьких експериментів стають, на жаль, бомбосховища, перетворюючись у лекторії, музейні простори, освітні майстерні, утверджуючи одночасно значимість індивідуальної безпеки та збереження культурної спадщини.

З огляду на проблеми сучасності представлена дисертаційна робота Надії Петрівни Бабій є актуальною, оскільки охоплює три контексти – регіональний, національний та глобалістичний. Дослідження перш за все фокусується на периферійному просторі української культури – Західній Україні кінця ХХ – початку ХХІ ст., яка має багату історію та унікальну культурну спадщину, що є особливо важливою для збереження національної ідентичності. Саме осмислення цього дозволяє здобувачці поглибити усвідомлення регіональної

культурно-мистецької спадщини для формування можливостей перетворення соціокультурного простору України. Разом з тим, Надія Бабій також торкається глобалістичного системного контексту, обґрунтовуючи поліморфні мистецькі, смислові, культурні трансформації та перспективи формування імерсивного середовища, де мистецтво стає методом пізнання світу, залучаючи людину та навколишній світ до комунікації.

Потрібно відзначити, що дисертантка обрала складний багатогранний об'єкт дослідження, який розглядається нею через призму маргінальності, процесів диференціації, інтеграції та мережовості. Ця маловивчена тема, пов'язана з функціонуванням опозиційних маргінальних утворень, характеризується фрагментарністю, колажністю, мозаїчністю, хаотичністю, потребує переоцінки та переосмислення сучасної культури як системи комунікацій, що підкреслює новаторство та актуальність роботи.

Отже, представлена на захист дисертація стає вагомим внеском у дослідження складних культурних процесів національної самоідентифікації у контексті глобальних трансформацій останніх тридцяти років.

Усі підняті питання формування культурно-мистецьких практик західноукраїнського простору обґрунтовують актуальність та новизну положень представленої дисертаційної праці, що також підтверджується узгодженням обраної тематики з планами науково-дослідних робіт кафедр дизайну і теорії мистецтва, музичної україністики та народно-інструментального мистецтва Навчально-наукового інституту мистецтв Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника «Західноукраїнський дизайн: від ар-деко до деконструктивізму» (код тематичної рубрики: 18.31.51), «Актуальні питання культурології: теорія та історія культури» (державний реєстраційний номер 0117U004571).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій

Наукові положення, висновки та рекомендації, представлені у дисертаційному дослідженні Надії Бабій, є методологічно обґрунтованими і достовірними. Вони базуються на комплексному осмисленні фундаментальних та узагальнюючих досліджень у сфері культурології, мистецтвознавства, антропології, урбаністики, соціології, літературознавства, естетики, філософії, політології. Такий міждисциплінарний підхід засвідчує здатність авторки до узагальнення та систематизації значних масивів інформації.

Обґрунтованість положень дисертації також визначається залученням до дослідження значної кількості нових матеріалів, серед яких фотоколекції,

супровідні документи мистецьких програм, виставок, документація перфомансів, маніфести (додаток Д, с. 624-662), окремі інтерв'ю, електронна переписка, матеріали приватних щоденників (додаток Е, с. 662-677) тощо. Зокрема Надією Бабій зібрано значний приватний медіаархів, зазначений у списку використаних джерел (с. 499-502, [366-403]). Потрібно відзначити, що авторка збрала маловідомі маргінальні артефакти, представлені у вигляді фотографій, авторських текстів, політичних акцій, а також новаторських творів живопису, графіки, скульптури, відео- та цифрових матеріалів (додаток Г, с. 578-619). Це дало можливість оприлюднити значну кількість нової інформації та ввести її до наукового обігу.

Усі перераховані матеріали засвідчують наявність широкої та ґрунтовної джерельної бази дисертаційного дослідження, яка дозволила авторці чітко сформулювати коло дослідницьких проблем, окреслити мету і завдання, аргументовано доводити значимість отриманих наукових результатів і змістовність висновків.

Крім цього обґрунтованість позицій авторки підкреслюється чітко сформованим термінологічним глосарієм, який відповідає поставленим завданням, розширює та поглиблює інформацію, представлену у тексті дисертації (додаток Б, с. 535-558). Подані дефініції підтверджуються посиланнями на достовірні інформаційні джерела.

Потрібно звернути увагу на фахово сформовану методологію дослідження, що має комплексний міждисциплінарний характер, поєднуючи культурологічні, естетичні та мистецтвознавчі дослідження. Це дозволило авторці різнобічно оцінити зміни культурної парадигми та узагальнити одержані результати.

Комплекс методів загальнонаукового, універсального та специфічного характеру забезпечив об'єктивність тверджень та наукову достовірність результатів. Надія Бабій застосувала низку загальнонаукових методів, зокрема структурний, порівняльно-історичний, соціологічний, семіотичний та формальний. Механізми емпіричних досліджень сформовані на основі методів реконструкції, аспектного, критичного, інтермедіального аналізу, інтерпретації; методики «дрейфу», а також історичного, феноменологічного підходів, синтетичних методів абстрагування, індукції, аналогії. Формулювання гіпотези дослідження базувалося на застосуванні новітніх методів британського та американського напрямів Cultural Studies, Participative management, Performance studies, актуалізованих вітчизняними дослідниками, що дозволили здобувачці обґрунтувати нові наукові парадигми формування регіональних культурних

практик у контексті розвитку національного та світового соціокультурного простору.

Достовірність одержаних результатів

Дисертаційне дослідження Надії Бабій побудоване на ретельному вивченні значної кількості фактологічних матеріалів. Представлений список використаних джерел, який включає 683 позиції (с. 468-525), що є свідченням достовірності викладених положень дисертації та демонструє залучення досвіду науковців різних історичних періодів, наукових шкіл з різними методологічними підходами до розуміння естетичних та культурних трансформацій.

Структура дисертації логічно впорядкована, обрано оптимальний спосіб викладу матеріалу, який дозволив зрозуміло та послідовно розкрити авторську концепцію. Дисертація складається п'яти розділів з об'єктивними назвами структурних одиниць. Загальний обсяг дисертації становить 682 сторінки, основний текст – 467 сторінки. Додатки включають 215 сторінок та містять 7 структурних частин, зокрема: А – список публікацій за темою дисертації; Б – термінологічний глосарій, В – анований список ілюстрацій; Г – альбом ілюстрацій; Д – документи з приватних архівів; Е – окремі інтерв'ю; Є – впровадження результатів дисертаційного дослідження.

У **Вступі** (дис. с. 28-49) розкрито актуальність дослідження, сформульовано мету та завдання, виділено об'єкт та предмет, окреслено хронологічні рамки та територіальні межі, ґрунтовно описано методологічні засади та сформовано поетапну методіку дослідження, що дозволило розкрити сутність наукової проблеми. Також обґрунтовано практичне та теоретичне значення роботи, наведено відомості про апробацію результатів дослідження.

Перший розділ «Західна Україна в контексті інноваційної парадигми культури кінця ХХ – початку ХХІ сторіччя» (дис. с. 50-103) дозволяє критично оцінити соціокультурну ситуацію другої половини ХХ століття – початку ХХІ століття у контексті історичної трансформації культурних парадигм, що спричинили реактуалізацію маргінальних форм мистецтва. Ґрунтовне опрацювання значного масиву теоретико-методологічного матеріалу дало змогу здобувачці осмислити актуальні культурно-мистецькі практики і процеси Західної України як експериментальну естетичну діяльність, що породжує гострий соціальний резонанс, у вітчизняному та світовому дискурсах.

Достовірність висновків та результатів першого розділу підтверджується аналізом фундаментальних праць та узагальнюючих культурологічних, антропологічних, соціологічних досліджень, урбаністичних, мистецьких, філософських студій, які дозволили врегулювати Надії Бабій термінологічний

апарат дослідження та сформувані теоретичне підґрунтя роботи. Власний досвід авторки як учасниці та свідка західноукраїнських культурно-мистецьких процесів допоміг їй фахово описати перформативні практики та унікальні моменти експериментально-пошукового мистецтва досліджуваного періоду на матеріалах музейних та галерейних фондів, приватних збірок живопису, графіки, скульптури, фотографії, науково-популярних видань тощо. До того ж об'єктивність авторських спостережень визначається залученням матеріалів інтерв'ю, відеоматеріалів, переписки у соцмережах, наративів активних учасників культурних процесів.

Результати та висновки другого розділу роботи **«Соціалізація монументальних міст Західної України»** (дис. с. 104-189) зосереджені на теоретичному обґрунтуванні мистецьких та культурних процесів 1960–1980-х років у містах Західної України та їх ролі у розвитку регіональної культури. На основі аналізу численних творів візуального мистецтва, літератури та монументального західноукраїнського мистецтва другої половини ХХ ст. дисертантка розкриває ціннісні орієнтири контркультури, відмінній від офіційної ідеології. У цьому контексті Надія Бабій критично аналізує вплив альтернативних просторів (кав'ярні, салони, квартири, клуби, що гуртували лідерів неофіційної мистецької спільноти) на формування естетики міського середовища Західної України, опозиційної політичному режиму. У дисертаційній роботі акцентовано увагу на формуванні нової естетичної свідомості, спрямованої на розвиток перформативних мистецьких форм із залученням глядачів та потужним емоційним потенціалом.

Висновки другого розділу окреслили сутність трансформаційних процесів у культурно-мистецьких практиках Західної України другої половини ХХ ст., пов'язані із синтезом інновацій візуальних, вербальних мистецтв, технічних засобів та актуальних електронних технологій, розвитком експериментальних практик фотографії, еволюцією музичного виконавства з елементами етніки.

У третьому розділі **«Мистецтво в контексті процесів постмодерної мітотворчості»** (дис. с. 190-275) здобувачкою розглянуто діяльність різноманітних маргінальних угруповань Західної України наприкінці 1980-1990-х років. Надія Бабій обґрунтовує формування нової культурно-політичної міфології, яка має в основі історичну героїку та національні традиції. Здобувачка на основі аналізу значної кількості інформаційних джерел доводить, що культурною домінантою цього періоду стає акціонізм. Вона здійснює оцінку діяльності мистецьких організацій, що демонструє вихід у громадський простір через використання експериментальних практик, колективної творчості,

гепенінгу. На підтвердження цьому авторка наводить описи численних прикладів акціонізму у театральних постмодерних практиках Західної України, у контркультурній діяльності рок-гуртів, візіопоетичних експериментах (візуальна поезія, стріт-арт, поетичний перфоманс, поезоопера, гепенінг, рок-поезія), що несуть ознаки парадоксальності, багатозначності та знаковості, синхронізуючись із глобальними концепціями.

У четвертому розділі «Актуальні практики в процесах творення креативного капіталу» (дис. с. 276-363) дисертантка обґрунтовує трансформацію культурних процесів діалогічного характеру у полілогічний, що поступово нівелює різницю між мистецтвом та дизайном і рекламою як естетизованим креативним капіталом. Надією Бабій піднято важливу проблему експериментальної природи культурно-мистецьких практик та процесів, які стали поштовхом до творення динамічного інформаційного середовища, підвищення комунікації, проте із поступовою втратою регіонального аспекту.

Достовірність висновків четвертого розділу підтверджує візуальний ряд у додатках, що засвідчує зміни у репрезентації нових мистецьких форм на виставкових площ (с. 599-600), у самостворених галереях (с. 601-605) та подальшу їх легалізацію через мультикультурні маргінальні середовища, фестивалі, проекти, книговидавництво. Здобувачка переносить акцент на перформативність культурно-мистецьких практик, що дозволяє залучити публіку до комунікації.

У п'ятому розділі «Перформатизація спільного простору» (с. 364-456) авторка виводить на передній план проблему формування національних культурних цінностей засобами мистецтва в урбаністичних просторах і на сценах західноукраїнських театрів на початку ХХІ ст. Надія Бабій доводить, що процеси трансформації культури та пошуки нових способів репрезентації пов'язані із активізацією свідомості та розширенням каналів їх сприйняття. І актуалізація цього простору можлива силами маргінальних утворень, здатних до адаптації, завдяки гнучкості, неформальності, експериментальним пошукам та перформативності. Надія Бабій критично осмислює мистецтво не як предметну форму, а як перформативну творчість, що зливається з життям, підкреслює парадигмальні зміщення від індивідуального через колективне до мережевого, а також обґрунтовує можливості її структурування за основними напрямками інтермедіальної взаємодії. Доводить, що синтетичні форми актуальних культурно-мистецьких практик зумовлюють демократизацію простору, впливають на перформатизацію міст та формати мистецьких практик. Дисертантка підкреслює, що перфоманс виступає універсальною формою

розвитку культури, а втрата комунікативних зв'язків сприяє підвищенню глобальної дігіталізації.

Завдяки узагальненню різнопланового фактологічного матеріалу дисертація Надії Бабій дозволяє заповнити слабко досліджену наукову царину вітчизняного мистецтвознавства, демонструючи приклади практичної реалізації досвіду перформативності в академічних просторах Західної України (біоексперименти, перфоманси, інтелектуальні інсталяції ЛНАМ, ЛНУ імені Івана Франка, ЧНУ). Мова йде про необхідність трансформації освітніх програм з перенесенням акцентів з вивчення форми на міждисциплінарні практики вивчення процесів та створення експериментальних мультидисциплінарних лабораторій.

Загалом, **висновки** (с. 457-467) не викликають сумнівів, є достовірними, відповідають поставленій меті та завданням дослідження, свідчать про здатність здобувачки систематизувати та узагальнювати значні обсяги наукового матеріалу, а також критично оцінювати і творчо осмислювати актуальні проблеми реалізації регіональної культурно-мистецької практики у воєнний період для збереження духовної рівноваги та національної самоідентичності.

Представлене дисертаційне дослідження справляє позитивне враження завдяки цілісності, логічності викладу наукових положень, що підтверджено фаховими публікаціями та матеріалами апробаційного характеру.

Наукова новизна одержаних результатів

Дисертаційне дослідження має беззаперечну наукову новизну, що полягає у науковому обґрунтуванні теоретичних засад та сутності актуальних культурно-мистецьких практик та процесів у світовому та українському дискурсах. Особистим внеском автора стала сформульована вперше теорія закономірності набуття і втрати актуальності культурно-мистецькими практиками та процесами на прикладі моделі західноукраїнської культурної периферії, що дозволить підвищити ефективність управлінських рішень при розробці культурної політики полісів у процесах національної ідентифікації.

У роботі вперше введено у науковий обіг визначення концептуальних понять: «актуальні культурно-мистецькі практики», «актуальні культурно-мистецькі процеси», «етичний перформативний процес», «віртуально-літературна інтермедіальність», «вернакулярні простори» та оприлюднено значну кількість нових документів (дис. с. 44-47; реф. с.7-8).

Результати аналізу та перевірки тексту дисертаційного дослідження, списку використаних авторкою джерел та аналізу власних публікацій здобувачки свідчать про відсутність порушення академічної доброчесності.

Практичне значення дисертаційного дослідження

Практична цінність результатів дослідження полягає у тому, що вони дали можливість здійснити комплексний аналіз актуальних напрямків сучасної культури периферійних територій України, самодостатніх альтернативних просторів Західної України, що виступають каталізатором сучасних експериментальних арт-практик.

Потрібно відзначити, що отримані здобувачкою наукові результати стали корисними для підготовки лекційних та семінарських занять з низки дисциплін, зокрема теорії та історії української культури, філософії культури, соціології культури. Теоретичні положення дисертаційного дослідження впроваджено в освітній процес Навчально-наукового інституту мистецтв Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (с. 679).

Окремі наукові положення дисертаційного дослідження стали основою для розробки авторських публічних лекцій, виставок, майстер-класів для провадження діяльності гуртків образотворчого та декоративно-ужиткового мистецтва закладів загальної середньої та позашкільної освіти м. Івано-Франківська (с. 678) та Обласної універсальної наукової бібліотеки імені Івана Франка (м. Івано-Франківськ) (с. 681).

На основі наукових результатів та практичних рекомендацій, які отримані здобувачкою особисто, реалізовано авторські інсталяції, мультимедійні презентації та окремі дизайн-розробки для населених пунктів Івано-Франківської області, що підтверджено відповідним документом (с.680). Наведені дані засвідчують необхідність впровадження наукових результатів науковими, освітніми інституціями, а також органами місцевої влади для підсилення регіональної культурної політики та процесів національної самоідентифікації.

Окрім того, практична цінність дослідження підтверджена 11 свідоцтвами про реєстрацію авторського права на твір, представленими документально у додатку Є (с. 682).

Повнота викладених наукових положень, висновків і рекомендацій в опублікованих працях

За результатами наукового дослідження опубліковано 58 наукових праць, серед яких 1 одноосібна монографія, 1 монографія у співавторстві; 56 статей, з них 3 – у виданнях, що входять до наукометричної бази Web of Science, 20 – у наукових фахових виданнях України (категорія Б), 18 – в інших виданнях. Також отримані результати апробовано на 8 міжнародних, 10 всеукраїнських наукових

конференціях, представлено 15 тез доповідей.

Отже, повнота викладу результатів дисертаційного дослідження Надії Бабій відповідає вимогам МОН України щодо опублікування результатів дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора наук.

Дискусійні положення та зауваження до дисертаційної роботи

Даючи загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи, слід висловити певні зауваження та міркування.

1. Вважаю, що у розділі 1 потрібно більш детально зупинитися на формуванні актуальних культурно-мистецьких практик Західної України у контексті загальних питань формування інноваційної парадигми культури, акцентувати увагу на причинах вибору саме цієї території.
2. Розділи 1 та 2 доцільно сформулювати більш лаконічно, уникаючи, де це можливо, дуже великих переліків прізвищ людей, які залучені до інтерв'ю, учасників культурних процесів, назв літературних творів (с. 96-97), авторів живописних творів (с. 98), примірників самвидаву, журналів (с. 98-99), повних назв установ (с. 99), які вже подані у списку скорочень (с. 26). Також не слід зловживати детальними описами творів мистецтва (с. 111-116), цитатами поезій (с. 122, 123-124). Дуже довгі цитати (с. 208-209; 217-218; 252) варто винести у додатки. Це дозволило б зробити текст дисертації більш компактним та дещо зменшити її обсяг.
3. Потрібно відзначити ретельно систематизований альбом ілюстрацій, представлений у додатку Г (с. 578-623), що дійсно допомагає розкрити зміст тексту дисертації. Проте потрібно пронумерувати усі рисунки в додатку Г і поставити посилання у тексті роботи для синхронізації візуального супроводу та текстового блоку. Також розірвана нумерація схем, розпочата в тексті дисертації та продовжена у додатках, створює певні проблеми з ідентифікацією послідовного розкриття авторської гіпотези, яка, як зазначено в дисертації, «візуалізована у 12 схемах» (с. 46).
4. Загальні висновки до дисертації є надто деталізованими (с. 457-467).
5. Дисертація насичена термінологією переважно іншомовного походження, що не у всіх випадках пов'язано з відсутністю україномовних термінів (наприклад, паблік арт/public art (с. 79), site-specifically art (с. 398), Cultural Studies, Participative management, Performance studies, тощо). Рекомендую, де це можливо, замінити їх українськими відповідниками.

Однак усі висловлені зауваження та окреслені дискусійні моменти носять рекомендаційний характер та в жодному разі не знижують наукову та практичну цінність дисертаційного дослідження.

Загальний висновок

В цілому, дисертаційна робота **Бабій Надії Петрівни** є завершеним актуальним науковим дослідженням, яке представляє комплексне осмислення концепції актуальних культурно-мистецьких практик та процесів Західної України як багатогранне соціокультурне явище сучасності та дозволяє усвідомити потенціал креативних трансформацій регіональної культурної спадщини. Основні результати дослідження отримано здобувачкою самостійно; усі представлені до захисту наукові положення та висновки відповідають меті, загальній проблематиці та структурі роботи. Реферат є ідентичним за змістом з основними положеннями дисертації.

Дисертаційне дослідження **Бабій Надії Петрівни** на тему: «Актуальні культурно-мистецькі практики та процеси Західної України кінця ХХ – початку ХХІ століть: культурні домінанти, форми репрезентації, перспективи» повністю відповідає паспорту спеціальності 26.00.01 «Теорія та історія культури» та вимогам «Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук» (Постанова Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 р. № 1197), а її авторка заслуговує на присудження наукового ступеня доктора мистецтвознавства за спеціальністю 26.00.01 «Теорія та історія культури».

Офіційний опонент:

доктор мистецтвознавства, професор,
професор кафедри архітектури та дизайну
Луцького національного
технічного університету

Наталія СКЛЯРЕНКО

